ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

*(56-bet)Shahzoda yorining **ko‘nglini ovlab**, go‘daklarini qo‘liga olib, **ko‘nglini ko‘tarib**:..bir so‘z dedi(59-bet); «Lekin to‘ram mening **ko‘nglimga qarab aytdi,** endi kelmaydi»,-deb xo‘rak mevalaridan olib, ikki bolasini ko‘tarib, qorama-qora to‘raga bildirmay kela berdi(62-bet)*

Qodir mavlon, meni solding savdoga,
Qayta boshdan men yorimdan ayrildim,
Yorim ketib, o‘zim qoldim baloga,
***Ko‘nglim olgan** dildorimdan ayrildim.(87-bet)*
Chiqdim teridan salomat,
*Yana **ko‘nglim ravshan bo‘ldi**.(95-bet)*

*-O‘, yangga, akam sira yetimni yetim demas edi, ikki yetim bor, deb **og‘zidan tushirmaydi.** (116-bet); -E, siyohbaxt, men **sening ko‘ngling ochilsin**, deb olib kelsam, sen qayta dardi-alamingni ziyoda qilding-ku. (116-bet); Bolalar tog‘ora bilan piyolani ko‘rdi, **dimog‘i chog‘ bo‘lib**, kayflari to‘g‘ri bo‘ldi. (123-bet). -Sizlardan **ko‘nglim joy bo‘ldi,** ilohi Zangari qursin, otalaringga vafo qilmadi, sizlarga ham vafo qilmaydi. (132-bet).*

Umuman olganda, frazeologik birliklar tadqiqi borasida yaratilgan ishlarni sharhlash, tahlil qilish hamda fikr bildirish ushbu sohada yangi izlanishlarni olib borayotgan tilshunos va filologlar uchun yo‘riqnoma sifatida xizmat qiladi. Shu sababli qaysi jihatdan ilmiy tadqiqqa tortilishidan qat’iy nazar, frazeologizmlar to‘g‘risidagi yaratilgan har qanday ish, olib borilgan tadqiqotlar tilshunoslik uchun muhimdir.

Rezyume. Ushbu maqolada «Kuntug‘mish» dostonidagi frazeologizmlar semantik-uslubiy va statistik jihatdan tahlilga tortilgan. Shuningdek, dostondagi frazeologik birliklar emotsional jihatdan ijobiy, salbiy, qanday turdagi komponentlardan tashkil topganligiga ko‘ra somatik va antropomorf turlarga bo‘lib o‘rganilgan.

Resume. In this article, phraseologisms in the epic poem «Kuntug’mish» are analyzed semantically, stylistically and statistically. Also, phraseological units in the epic are divided into emotionally positive, negative, somatic and anthropomorphic types according to the type of components they consist of.

Резюме. В данной статье фразеологизмы в эпической поэме «Кунтугмиш» анализируются семантически, стилистически и статистически. Также фразеологические единицы в эпосе подразделяются на эмоционально позитивные, негативные, соматические и антропоморфные типы в зависимости от типа составляющих их компонентов.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O‘ZBEK TILINING ONOMASTIK SATHI HAQIDA

Islomov Sardor Sanjarovich,
Termiz davlat universiteti tadqiqotchisi

Bugungi kunda zamonaviy tadqiqotlarga asos bo‘layotgan barcha tushunchalar olam va odamning yaratilishidan boshlangan farazlarga borib taqaladi. Muhokama qilinayotgan va tahlilga olinayotgan mavzular, qaysi yo‘nalishga oid bo‘lmasin, inson va u bilan bog‘liq holatlar atrofida birlashadi. Bu jihat predmet va nom o‘rtasidagi munosabaatlarda, ayniqsa, yaqqol seziladi.

Nom har bir xalqning o‘z tafakkur tarzi va dunyoqarashi ifodasi bo‘lib, milliy madaniyat, tarixiy qadriyatlar timsoli sanaladi. Tabiatdagi insoonga ma’lum barcha jismlar, jonli mavjudotlar va jonsiz predmetlar o‘z nomiga ega. Shu nom ularning o‘ziga xos jihatlarini ifodalaydi va boshqalardan ajratib turadi. Bu jihatlarning barchasi tilning onomastik sathida o‘z ifodasini topadi.

Onomastik sath tushunchasi adabiyotlarda va tadqiqot ishlarida turlicha nomlanadi. Xususan, *onomastik sath, onomastik maydon, onomastik ko‘lam, onomastik guruh* kabi terminlar bir xil ma’noni ifoda-

laydi deb ko‘rsatiladi. Bu borada quyidagi fikrlarni keltirib o‘tishimiz mumkin:

Onomastik ko‘lam terminiini *onomastik sath, onomastik maydon* deb ham olish mumkin. Ammo onomastika sohasida biz ko‘zda tutayotgan tushuncha esa mohiyatan uchta xususiyatni ifodalaydi: 1) biror-bir tilda atoqli otlarning qanday tiplari mavjudligi; 2)ularning tilda tarqalish chegarasi; 3)tildagi onomastik leksikaning hajmi. Shu sababli biz ruscha *prostranstvo* so‘zini *ko‘lam* so‘zi bilan berish maqbul deb hisoblaymiz. “Ko‘lam” – biror ish, faoliyatning yoyilish, qamrash doirasi, hajmi, miqyosi, rivojlanish, avj olish darajasi” bo‘lib, bu termin onomastika ko‘zda tutayotgan ma’noni to‘liq ifodalaydi[1]. Chunki ***onomastik ko‘lam*** termini biror konkret tildagi atoqli otlarning umumiy majmui, yig‘indisi ma’nosida ham ishlatiladi. Keltirilgan fikrlardan kelib chiqiladigan bo‘lsa, o‘zbek tilining onomastik ko‘lamini bu tildagi barcha atoqli ot tiplari (ko‘rinishlari)ning majmui tashkil qiladi. Bu jihatdan onomastik ko‘lam *onomastik leksika, til onomastik fondi, til atoqli otlari tizimi, tilning onomastik birliklari* terminlariga yaqin turadi[2]. Demak, onomastik sath tushunchasi yuqorida keltirilgan boshqa terminlar kabi barcha nomlarning birlashmasi, jami ma’nosini ifodalaydi.

O‘zbek tili onomastik sathi quyidagi ichki guruhlarga bo‘lib o‘rganiladi:

1. *Antroponimika* – nomshunoslikning kishi ismlarini o‘rganuvchi sohasi bo‘lib, shaxs nomlarining etimologiyasi, semantikasi va qurilishini o‘rganadi;

2. *Toponimika* – joy nomlarini o‘rganuvchi soha. Onomastikaning mazkur sohasi keng qamrovli bo‘lib o‘z ichida *oronim* (tog‘, cho‘qqi, dovon, tepalik nomlari), *gidronim* (okeanlar, daryolar, ko‘llar, kanallar nomlari), *xoronim* (cho‘lliklar, qumliklar, tabiiy maydon nomlari), *oykonim* (shahar, qishloq, mahalla nomlari), *ekklezonim* (masjit, cherkov, monastir nomlari), *nekronim* (mozor, qabriston, muqaddas qadamjolar nomlari) kabi bir qancha yo‘nalishlarga bo‘linadi.

3. *Kosmonimika* – onomastikaning kosmik fazoda joylashgan samoviy obyektlar nomlarini o‘rganuvchi sohasi;

4. *Zoonimika* – hayvonlarga qo‘yilgan nomlar tadqiqi bilan shug‘ullanuvchi soha;

5. *Etnonimika* – har qanday etnos (urug‘, qabila, elat, xalq, millat)ning nomini o‘rganuvchi nomshunoslik sohasi[3].

Keltirilgan har bir onim o‘zi nomlayotgan tushunchaning rang-barang xususiyatlariga asoslanishi, ifoda etishi mumkin. Bu borada antroponimika onomastik sathning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tildagi atoqli otlar lingvistik va nolingvistik jihatdan ham, tuzilish jihatidan ham murakkabdir. Bu nomlar til lug‘atidagi murakkab leksik-semantik tizimlar, guruhlar yig‘indisidir.

Tadqiqotchilar atoqli otlarni o‘zaro farqli tiplarini tadqiq qiluvchi antroponimika, onomastikaning ilmiy sohalarini tarixiylik, zamonaviylik nuqtayi nazaridan nomlovchi terminlar sifatida *tarixiy onomastika, o‘zbek tarixiy nomshunosligi, o‘tmish nomshunosligi* kabilarni misol sifatida ko‘rsatadi. Har qanday tildagi onomastik birliklar bir davrning mahsuli emasligi, balki tilda qadimiyatdan tortib, shu kunga qadar yuzaga kelgan lisoniy hodisa ekanligini qayd etilib, o‘zbek onomastikasida onomastik birliklar tarixiylik davriy mansubligiga ko‘ra ikki katta guruhga bo‘lib tadqiq etilishini e’tirof etadi[4].

1.Tarixiy nomlar.

2.Yangi zamonaviy nomlar.

Shunga ko‘ra tarixiy nomlarni atash uchun tilshunoslikda quyidagi terminlardan foydalanilayotganligini aniqlagan. Tarkibida “tarixiy” so‘zi qatnashuvchi terminlar: tarixiy nomlar, tarixiy antroponimiya, tarixiy ismlar; tarkibida *“qadimgi”, “azaliy”* so‘zlari qatnashgan terminlar: qadimgi nomlar, qadimiy yahudiycha ismlar, azaliy nomlar, qadimiy yunoncha ismlar[5].

Atoqli otlar qanday jihatlarni yoki qaysi maqsadni ko‘zlab qo‘yilganligi shu nom etimologiyasi bilan tanish kishi uchun qiyinchilik tug‘dirmaydi. Ammo nom mansub bo‘lgan til va madaniyatga begona jamoa vakili uchun bu jarayon qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Shundan kelib chiqib, tadqiqotchilarning mazkur birliklarni tadqiq qilish uslubi ham har-xil. Prof. A.V.Superanskaya bu haqda: “Atoqli otlar tahlili va bayonini ma’lum klassifikatsiyalarsiz amalga oshirish mumkin emas. Chunki onomastik ishda u tadqiqotchining asosiy harakat programmasi bo‘lib xizmat qiladi... Ba’zan ishning asosi-shu tasnifning o‘zi bo‘lishi ham mumkin. Onomastik hodisalarning turli-tumanligi tufayli atoqli otlar ustida o‘tkaziladigan klassifikatsiya parametrlari ham turli xil bo‘lishi tabiiydir”[6], degan fikrlarini asos sifatida keltirishimiz mumkin.

O‘zbek onomastikasi tizimidagi yana bir muhim

[1] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 2- жилд. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – Б. 453.

[2] Авлакулов Я.И. Ўзбек тили ономастик бирликларининг лингвистик тадқиқи: Фил.фан.номз.дисс.автореф. – Тошкент, 2012. – В.7

[3] Бўтаярова Г.С. Ономастика – тилшуносликнинг муҳим йўналиши.// Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture. https://doi.org/10.5281/zenodo.7592950 – B.77.RAS

[4] Nuriddinova R. O‘zbek onomastikasi terminlarining lisoniy tahlili: Filol. fan. nomz. ...diss. – Toshkent, 2005. – B. 9-10.

[5] Nuriddinova R. O‘zbek onomastikasi terminlarining lisoniy tahlili: Filol. fan. nomz. ...diss. – Toshkent, 2005. – B. 9-10.

[6] Суперанская А.В. Общая теория собственных имен. –Москва: Наука, 1973. –С.148.

qatlam toponimika bo‘lib, toponimlarga berilayotgan nomlar ham tarixiy ham zamonaviy qatlamlarni tasvirlashiga ko‘ra muhim va rang-barangdir. Toponim – geografik obyektning, joyning nomi; toponimiya – bu nomlarning yig‘indisi, toponimika – ana shu nomlarni nazariy va amaliy jihatdan o‘rganuvchi sohadir. Toponimikani ba’zan *toponimistika/ toponamastika* deb ham nomlashadi [1]. Toponimika – onomastikaning keng qamrovli sohasi bo‘lib o‘z ichida *oronim* (tog‘, cho‘qqi, dovon, tepalik nomlari), *gidronim* (okeanlar, daryolar, ko‘llar, kanallar nomlari), *xoronim* (cho‘lliklar, qumliklar, tabiiy maydon nomlari), *oykonim* (shahar, qishloq, mahalla nomlari), *ekklezonim* (masjit, cherkov, monastir nomlari), *nekronim* (mozor, qabriston, muqaddas qadamjolar nomlari), *polinimiya* yoki *urbanomiya* (shahar va qishloqlarning nomlari), *mikrotoponimiya* (kichik obyektlar: buloqlar, quduqlar, dalalar, o‘tloqlar, daraxtzorlar, jarlar, yo‘llar, ko‘priklar va hatto atoqli otga ega bo‘lgan ayrim daraxtlar nomlari. Bundan tashqari, turli xalq, urug‘-aymoq nomlari bilan atalgan toponimlar etnotoponimlar kabilarni ifodalaydi.

E.Begmatov “O‘zbek tili antroponimikasi”da toponimlarni nomlash qonuniyatlari borasida fikr yuritar ekan, shunday fikrlarni keltirib o‘tadi: “Qadimda kishilar tabiat hodisalarining sirini hali yaxshi bilmasdan ko‘zi tushgan narsalariga umumiy nom berishgan. Bunday nomlar turli obyektlarni, narsa-hodisalarni ajratish, farqlash uchun xizmat qilgan. Masalan, *suv* so‘zi ichimlik va boshqa har qanday suvni anglatgan. Ammo asta-sekin qadimiy odamlar atrofidagi oqadigan turfa suv obyektlariga duch kelishgan va ularning o‘zaro tafovutlarini sezishgach, alohida nom berishga ehtiyoj sezishgan (*daryo, ko‘l, irmoq, dengiz, buloq* va boshqalar). Bora-bora o‘z yashash hududlarini eslab qolish maqsadida suv havzalariga alohida nomlar qo‘yishgan va bu nomlar o‘ziga xos belgi vazifasini o‘tagan. Qadimdan mavjud bo‘lgan *Oqdaryo, Qoradaryo* kabi nomlar mana shunday paydo bo‘la boshlagan”[2]. Ko‘rinib turibdiki, nomlash insonlarning xos tafakkur tarzi, qaysi madaniyat va jamiyatga aloqadarligi bilan bevosita bog‘liq. U nom kishilarning ismi, joy nomi yoki biror-bir urug‘ nomi bo‘ladimi, albatta, milliy dunyoqarash asosida shakllanadi. Shunga ko‘ra tilning onomastik tizimi zmonaviy tilshunoslikning lingvomadaniyatshunoslik, etnolingvistika, sotsiolingvistika kabi sohalari bilan ham aloqadordir. Xususan, etnolingvistikaning asosiy obyekti sanalgan etnonimlar ham onomastik tizimdagi mustaqil sath hisoblanadi. *Etnonimlar* (urug‘, qabila, elat, xalq kabi jamoaviy birlashmalarning nomlari) ham aynan inson va uning hayotiy faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, juda qadimiy tushuncha hisoblanadi. Etnonimni ifodalanayotgan har bir so‘z uzoq o‘tmish, unda yashagan turli toifa insonlar jamoasi, ularning madaniyati, tili va dini haqida ma’lumot beradi.

Umuman olganda, onomastik tizim tilning muhim qismi bo‘lib, doimiy ravishda tadqiqotlarda yangilanishlarni, izlanish metodlarining murakkablashuvini talab qiladi. Shundan kelib chiqib, mazkur soha yangi tadqiqotlar va izlanishlar uchun hali muhim manba bo‘lib qolaveradi.

Rezyume. Mazkur maqola o‘zbek tili tizimining onomastik sathi borasidagi nazariy fikrlar tahliliga bag‘ishlangan bo‘lib, onomasiologiyaning bir qancha qismlari haqida ma’lumotlar berilgan. Antroponim, toponim, etnonim kabi onomastik sathlarning qisqacha ta’riflari berilib, shaxsiy munosabat va fikrlar berib o‘tilgan. Onomastikaning zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari hisoblangan lingvokulturologiya, etnolingvistika, sotsiolingvistika kabi sohalari bilan ham aloqadorligi ta’kidlab o‘tilgan.

Resume. This article is dedicated to the analysis of theoretical perspectives on the onomastic level of the Uzbek language and provides information on certain sections of onomasiology. Brief definitions of onomastic levels, such as anthroponyms, toponyms, and ethnonyms, are given, as well as personal attitudes and opinions expressed. The connection of onomastics with modern directions in linguistics, such as linguoculturology, ethnolinguistics, and sociolinguistics, is also emphasized.

Резюме. Данная статья посвящена анализу теоретических взглядов на ономастический уровень узбекского языка, приведена информация о некоторых разделах ономасиологии. Даны краткие определения ономастических уровней, таких как антропонимы, топонимы, этнонимы, а также высказаны личные отношения и мнения. Подчеркнута также связь ономастики с современными направлениями языкознания, такими как лингвокультурология, этнолингвистика, социолингвистика.

[1] Каримов С.А., Бўриев С.Н. Ўзбек топонимикаси тараққиёт босқичида. – Тошкент: Фан, 2006.
[2] Begmatov E. O‘zbek tili antroponimikasi. –Toshkent: Fan, 2013. – B. 8.